

Skýrsla

dómsmálaráðherra um orsakir, umfang og afleiðingar heimilisofbeldis og annars ofbeldis gegn konum og börnum

(Lögð fyrir Alþingi á 121. löggjafarþingi 1996–97)

Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, febrúar 1997

FORMÁLI

Á síðustu árum hefur umræða um heimilis- og fjölskylduofbeldi farið vaxandi á alþjóðavettvangi. Jafnframt hefur verið lögð áhersla á að meta umfang þess og eðli. Þörfin á úrbótum hefur verið viðurkennd og tillögur verið samþykktar sem eiga að stuðla að afnámi ofbeldis.

Fram til þessa hefur ekki verið framkvæmd heildstæð rannsókn á umfangi og orsökum heimilisofbeldis hér á landi. Á 117. löggjafarþingi Íslendinga var lögð fram þingsályktunartillaga um rannsókn á ástæðum og afleiðingum ofbeldis gegn konum á Íslandi. Flutningsmenn tillögunnar voru Svavar Gestsson og Ingibjörg Sólrún Gísladóttir. Með samþykkt tillögunnar var dómsmálaráðherra falið að skipa nefnd er hefði það hlutverk að undirbúa og hafa umsjón með rannsóknum á ástæðum, afleiðingum og umfangi heimilisofbeldis, svo og annars ofbeldis gagnvart konum og börnum. Með bréfi dagsettu 13. febrúar 1995, skipaði dómsmálaráðherra nefnd í samræmi við ályktun Alþingis. Í nefndina voru skipuð Símon Sigvaldason, lögfræðingur í dómsmálaráðuneytinu, sem jafnframt var skipaður formaður nefndarinnar, Áshildur Bragadóttir stjórn málafræðingur, starfskona Stígamóta, Guðrún Ágústsdóttir, upplýsinga- og fræðslufulltrúi Kvennaathvarfsins, Helgi Gunnlaugsson, lektor í félagsfræði við Félagsvísindadeild Háskóla Íslands, Hildigunnur Ólafsdóttir, yfirfélagsfræðingur á Geðdeild Landsspítala Íslands, Ingólfur V. Gíslason, félagsfræðingur, Skrifstofu Jafnréttismála, Karl Steinar Valsson, afbrotufræðingur við embætti lögreglustjórans í Reykjavík og Pálína Ásgeirsdóttir, hjúkrunardeildarstjóri á slyshadeild Sjúkrahúss Reykjavíkur. Ritari nefndarinnar var skipuð Þórdís Sigurðardóttir félagsfræðingur, deildarstjóri á Rannsóknastofnun uppeldis- og menntamála. Þá var nefndinni til aðstoðar Marta Hreiðarsdóttir, félagsfræðingur.

Nefnd dómsmálaráðherra kom saman til síns fyrsta fundar 23. febrúar 1995, og hélt eftir það samtals 34 nefndarfundir, auk þess sem nefndarmenn sátu fjölmarga vinnufundi við gerð skýrslunnar. Nefndin safnaði upplýsingum um heimilisofbeldi frá ýmsum aðilum og á grundvelli þessara gagna ákvað nefndin fyrirkomulag rannsóknarinnar. Auk þess skrifuðu einstakir nefndarmenn sérhæfðar greinargerðir um tiltekna þætti verkefnisins. Á grundvelli framangreindra upplýsinga og fyrri rannsókna á þessu sviði sömdu nefndarmenn spurningalista er lagður var fyrir 3000 manna úrtak landsmanna. Sú rannsóknarskýrsla er nú liggur fyrir á umfangi, afleiðingum og ástæðum ofbeldis er byggð á símakönnun er fram fór á vormánuðum 1996. Þórdís Sigurðardóttir annaðist alla tölfræðilega úrvinnslu gagnanna eins og þau komu frá Hagvangi. Nefndarmenn komu með tillögur um úrvinnslu og ábendingar um túlkun á öllum stigum í vinnslu skýrslunnar. Þegar kom að lokastigi verksins fól nefndin Þórdísi Sigurðardóttur og Hildigunni Ólafsdóttur að skrifa um rannsóknina og niðurstöður hennar og eru þær því aðalhöfundar þess hluta skýrslunnar. Annað efni hennar hafa nefndarmenn skrifað í sameiningu.

Í desember 1993 samþykkti allsherjarþing Sameinuðu þjóðanna sérstaka yfirlýsingu um afnám ofbeldis gegn konum. Þar er það ítrekað sem áður hafði komið fram, að ofbeldi gegn konum sé brot á mannréttindum þeirra. Yfirlýsingin leggur þær skyldur á stjórnvöld ríkja að grípa til aðgerða gegn þessu ofbeldi. Meðal annars er hvatt til þess að ríki íhugi þann möguleika að setja fram áætlanir um aðgerðir til að stuðla að frelsi kvenna undan hvers kyns ofbeldi.

Það hefur verið talið til marks um mikilvægi málsins að mannréttindanefnd Sameinuðu þjóðanna hefur skipað sérfræðing á þessu sviði (rapporteur) til þriggja ára sem ætlað er að safna gögnum um ofbeldi gegn konum og leggja fram tillögur til úrbóta í þeim efnum.

Að því er varðar Evrópuráðið er starf um afnám ofbeldis gegn konum byggt á mannréttindasamningnum frá 1950. Þar að auki samþykkti þriðji evrópski ráðherrafundurinn um jafnrétti karla og kvenna, sem haldinn var í Róm dagana 21.-22. október 1993, yfirlýsingu um leiðir til að berjast gegn ofbeldi gegn konum í Evrópu og einnig ályktun um nauðgun og kynferðislega misnotkun kvenna. Í fyrra skjalinu kemur fram að barátta gegn kynbundnu ofbeldi verði að vera stór þáttur í jafnréttisstefnu og fræðslu um mannréttindi.

Samkvæmt því er hér hefur komið fram hefur Ísland með undirritun alþjóðasamninga og yfirlýsinga skuldbundið sig til að vinna markvisst gegn ofbeldi gagnvart konum. Til að uppfylla þær skuldbindingar er Ísland hefur tekist á hendur er þörf á að semja sérstaka áætlun um hvernig unnið verði að afnámi ofbeldis gegn konum. Nauðsynlegt er að til grundvallar slíkri áætlun liggi íslenskar rannsóknir. Sú rannsókn sem hér fer á eftir gæti verið liður í slíkri vinnu.

1.2. Hugtök og skilgreiningar

Ýmis atriði ber að hafa í huga þegar reynt er að meta umfang þess ofbeldis sem á sér stað á heimilum. Eitt af þeim atriðum er skilgreining á því hvað sé heimilisofbeldi. Ýmislegt bendir til að oft sé litið öðrum augum á ofbeldi sem á sér stað utan veggja heimilis en ofbeldi innan heimilis (Helgi Gunnlaugsson, 1994). Rannsóknir hafa þó sýnt að ofbeldi innan fjölskyldna er margfalt algengara en ofbeldi gegn ókunnugum og hafa tveir kunnir fræðimenn haldið því fram að í flestum samfélögum sé fjölskyldan „ofbeldisfyllsta stofnun samfélagasins fyrir utan lögregluna og herinn“ (Gelles og Straus, 1988). Ofbeldi á opinberum stað er fremur skilgreint sem líkamsárás eða líkamsmeiðing en sama athæfi innan veggja heimilisins, það sé þá fremur talið einkamál eða heimiliserjur (Goode, 1994). Eins hefur sýnt sig að ofbeldi er því fremur umborið sem tengsl gerenda og þolenda eru nánari (Rossi og fl., 1974). Einnig hefur verið bent á að ofbeldi á opinberum vettvangi hlýtur mun meiri umfjöllun í fjölmiðlum en ofbeldi á heimilum (Gelles og Straus, 1988). Fólk er líklegra til að skilgreina athæfi sem ofbeldi ef einstaklingarnir þekkjast ekki.

Rannsóknir á ofbeldi meðal unglinga hafa sýnt hversu þröngt ofbeldi er skilgreint. Í rannsókn Þórólfs Þórlindssonar og Jóns Gunnars Bernburgs (1996) voru unglingar annars vegar spurðir um hvort þeir hefðu orðið fyrir líkamlegu ofbeldi og hins vegar spurðir hvort þeir hefðu verið kýldir, slegnir, skallaðir o.s.frv. Í ljós kom að niðurstöður voru mjög ólíkar eftir því hvorri spurningunni var svarað. Annars vegar sögðust 15% nemenda hafa verið beittir líkamlegu ofbeldi síðastliðna 12 mánuði, hins vegar sögðust um 50% nemenda hafa verið kýldir, slegnir, skallaðir o.s.frv. Þessar niðurstöður gefa til kynna að unglingar skilgreini líkamlegt ofbeldi mun þrengra en ákveðnir atburðir gefa til kynna. Þetta rennir stöðum undir að einstaklingar skilgreina ekki alla ofbeldisverknaði sem ofbeldi. Tengsl fólks ráða miklu um hvaða augum fólk lítur athæfið.

Í þessari skýrslu er hugtakið heimilisofbeldi (domestic violence) notað til að lýsa því ofbeldi sem konur og karlar verða fyrir af hálfu núverandi eða fyrrverandi maka.

og fram til ársloka 1993 höfðu 2174 konur leitað þangað eftir aðstoð, 1410 konur höfðu dvalið þar um lengri eða skemmri tíma og með þeim höfðu verið 1334 börn. Á hverju ári er u.þ.b. helmingur þeirra kvenna er þangað leita að koma í fyrsta skipti (Samtök um Kvænnaathvarf, 1995).

Samkvæmt gögnum lögreglunnar í Reykjavík var fjöldi útkalla vegna tilvika sem lögregla skilgreinir sem heimilisofbeldi 189 árið 1992. Í 87% tilvika voru þolendur konur og í 88% tilvika voru gerendur karlar. Í 119 tilvikum voru málsaðilar hjón og sambýlisfólk eða höfðu verið það. Árið 1993 voru útköll aðeins færri eða 181, þar af voru í 113 tilvikum aðilar skráðir í hjúskap eða sambúð. Það ár voru 83% þolenda konur en 85% gerenda karlar. Óhætt er að fullyrða að fæst ofbeldismála í heimahúsum koma til kasta lögreglu. Þannig sýnir skýrsla Kvænnaathvarfsins árin 1992 og 1993 að einungis um 12% kvenna sem þangað leituðu höfðu kært heimilisofbeldi til lögreglu (Samtök um Kvænnaathvarf, 1995).

Þær heimildir er gerð hefur verið grein fyrir hér að framan sýna að heimilisofbeldi er til hér á landi. Þær rannsóknir sem gerðar hafa verið sýna þó aðeins þann hluta tilvika, þar sem kemur til kasta lögreglu, heilbrigðisstétta eða Kvænnaathvarfsins. Þessar heimildir gefa ekki raunsanna mynd af tíðni og útbreiðslu ofbeldisins í þjóðfélaginu almennt því hvergi er getið þeirra tilvika þar sem ekki er leitað til aðila utan heimilisins.

1.4. Aðdragandi rannsóknarinnar

Fram til þessa hefur lítið verið vitað um útbreiðslu heimilisofbeldis hér á landi eða einkenni þess og ekki verið framkvæmd heildstæð rannsókn á umfangi og orsökum heimilisofbeldis. Brýn þörf hefur því verið á því að framkvæma slíka rannsókn hér á landi. Þrátt fyrir að fyrir liggi fjöldi kannana erlendis um þetta efni er ekki unnt að yfirfæra þær niðurstöður yfir á íslenskt þjóðfélag þar sem aðstæður hér á landi eru að ýmsu leyti frábrugðnar því sem gerist í öðrum löndum.

Í rannsóknnum á heimilisofbeldi er einkum leitast við að svara þremur meginspurningum. Hvert er umfang ofbeldisins, hverjar eru orsakirnar og hverjar afleiðingarnar? Talið hefur verið, að viðtalsrannsóknir séu best fallnar til rannsókna á orsökum og afleiðingum heimilisofbeldis sakir þess um hve viðkvæmt mál er verið að fjalla, um leið og erfitt er að fá raunsanna mynd af þessari tegund ofbeldis. Miðað við þær aðstæður er nefndinni var ætlað að starfa við var ákveðið að gera símakönnun þar sem hringt yrði í tiltekið úrtak landsmanna og spurt spurninga er ætlað væri að varpa ljósi á umfang, orsakir og afleiðingar heimilisofbeldis. Var ekki hvað síst horft til þess að símakannanir hafa verið gerðar erlendis á sama viðfangsefni.

Út frá rannsóknnum þar sem notast hefur verið við símakannanir hefur verið ályktað, að auðveldara sé að segja til um umfang ofbeldisins heldur en orsakir þess og afleiðingar. Ástæða þess er einkum sú að heimilisofbeldi á sér enga eina skýringu og afleiðingarnar geta verið mismunandi. Þannig hafa þær fjölmörgu rannsóknir sem gerðar hafa verið í Bandaríkjunum síðustu 20 ár sýnt að heimilisofbeldi er flókið viðfangsefni. Það á sér engar einfaldar skýringar heldur verður það einungis skýrt út frá samspili mismunandi áhrifaþátta (Smearman, í prentun).

Á árinu 1991 var gerð rannsókn í Danmörku á umfangi heimilisofbeldis (Christensen og Koch-Nielsen, 1992). Til að gefa rannsókn þeirri er framkvæmd var hér á landi aukið gildi ákvað nefndin að taka mið af þeim spurningum er lagðar voru fyrir í dönsku rannsókninni en þessi tilhögun gerði kleift að bera umfang ofbeldisins hér á landi saman við umfang ofbeldisins í Danmörku. Rétt er þó að benda á að varhugavert getur verið að bera þessar tvær rannsóknir að öllu leyti saman. Ástæða þess er einkum sú að danska rannsóknin var framkvæmd fyrir um fimm árum og lýsir því stöðu mála þar í landi á þeim tíma en eins og gefur að skilja getur ýmislegt í fari dönsku þjóðarinnar hafa tekið breytingum á þessum

karlar (47,8%) og 1161 kona (52,2%). Í könnunum er miðað við að sé svarhlutfall yfir 70% sé hægt að alhæfa um þýðið (Þorlákur Karlsson og Þórólfur Þórlindsson, 1991). Styrkir það gildi rannsóknarinnar að svarhlutfall var yfir 70% og verður það að teljast mjög gott, sérstaklega í ljósi þess að spurt var um svo viðkæmt málefni.

Tafla 1 Mannfjöldi og svarendur eftir kjördæmum, aldri og kyni.

	Karlar	Karlar sem svöruðu	Konur	Konur sem svöruðu	Allir
Kjördæmi					
Reykjavík.....	38,6	39,3	40,3	37,3	39,5
Reykjanes.....	26,6	27,4	26,5	26,2	26,4
Vesturland	5,2	5,5	5,0	5,8	5,1
Vestfirðir	3,5	4,0	3,1	2,8	3,3
Norðurland vestra	3,8	4,4	3,5	4,0	3,6
Norðurland eystra	9,8	8,4	9,7	9,9	9,7
Austurland	4,9	3,3	4,5	5,4	4,7
Suðurland.....	7,8	7,7	7,4	8,6	7,8
Aldur					
18-24 ára	18,0	16,8	17,9	15,8	18,0
25-34 ára	25,3	24,4	25,6	24,6	25,4
35-44 ára	24,7	23,0	24,4	27,2	24,3
45-54 ára	18,5	21,2	17,9	17,9	18,2
55 ára og eldri	13,5	14,6	14,2	14,5	13,8

Tafla 1 sýnir að skipting þeirra sem svöruðu eftir kjördæmum og aldri var eins og meðal þjóðarinnar og á það jafnt við um karla og konur. Það gefur rannsókninni meira vægi að hlutfall þeirra sem ekki svöruðu könnunni er jafnt milli landsvæða og aldurshópa. Meta má áhrif brottfalls á niðurstöður með því að bera dreifingu tiltekinna breytna svarenda saman við dreifingu sömu breytna í þýði þar sem því verður við komið (Þorlákur Karlsson og Þórólfur Þórlindsson, 1991). Þetta er hægt að gera með því að bera saman svarendur og mannfjölda eftir kjördæmum, aldri og kyni. Ef litið er á töflu 1 má sjá að dreifing svarenda víkur ekki í neinum meginatriðum frá dreifingu mannfjöldans eftir kyni, aldri og búsetu. Þetta gefur til kynna að brottfall rannsóknarinnar sé eðlilegt sem hefur í för með sér að betur er hægt að alhæfa um rannsóknarniðurstöðurnar. Fjöldi svarenda í Reykjavík og á Reykjanesi er hlutfallslega eins og þess fjölda sem býr á þessum stöðum (64,5%). Svarhlutfallið var lægst á Vestfirðum en þar býr jafnframt minnstur hluti þjóðarinnar (3,5%). Aldursskipting svarenda var jafnframt í meginatriðum í samræmi við aldursskiptingu þjóðarinnar á aldursbilinu 18 til 65 ára.

Þorlákur Karlsson og Þórólfur Þórlindsson (1991) hafa bent á að brottfall getur valdið umtalsverðari kerfisbundinni skekkju og leitt til villandi niðurstaðna. Tryggja beri því að heimtur í könnunum verði sem allra bestar. Í þessari rannsókn er svarhlutfallið eins og áður sagði vel yfir 70% og brottfallið dreifðist jafnt á milli hópa þar sem því verður við komið að bera saman svarendur og þýði.

Tafla 2

Hlutfall kvenna og karla sem orðið hafa fyrir líkamlegu ofbeldi af völdum núverandi eða fyrrverandi maka síðastliðna 12 mánuði.

	Ofbeldi		Þar af gróft ofbeldi	
	Konur	Karlar	Konur	Karlar
<i>Einu sinni</i>	0,4	0,1	0,3	0,0
<i>Oftar</i>	0,9	0,7	0,4	0,3
<i>Samtals</i>	1,3	0,8	0,7	0,3

Ennfremur má benda á að ef konur hafi verið beittar ofbeldi er algengara að þær hafi verið beittar því oftast en einu sinni á síðustu 12 mánuðum. Þessar niðurstöður sýna að ofbeldi er sjaldan einstakur atburður. Hið sama á við um það ofbeldi sem karlar verða fyrir af völdum maka, það er þá yfirleitt oftast en einu sinni en er á hinn bóginn í tæpum helmingi tilfella gróft ofbeldi.

Niðurstöður úr töflu 1 sýna að 1,3 % kvenna og 0,8% karla hafa orðið fyrir ofbeldi af völdum maka á síðastliðnum 12 mánuðum. Um 54% af þeim konum sem hafa verið beittar ofbeldi hafa verið beittar grófu ofbeldi en um 38% af körlunum. Konur eru bæði fremur beittar ofbeldi og einnig oftast grófu ofbeldi.

Þegar þessar tölur eru umreiknaðar og þeim beitt á fjölda kvenna og karla á aldrinum 18 til 65 ára sést hversu umfangsmikið vandamálið er. Niðurstöðuna er því hægt að setja fram þannig að tæplega 350 konur hafi á seinasta ári verið beittar ofbeldi einu sinni af núverandi eða fyrrverandi eiginmanni eða sambýlismanni. Enn stærri hópur kvenna, um 750 konur, hafa mátt þola ofbeldi af völdum eiginmanns síns oftast en einu sinni og bendir það til þess að þær búi við ofbeldi. Könnunin svarar því ekki hversu oft var um einstakan ofbeldisverksnið að ræða eða hvort ofbeldið var upphafið að lengri ofbeldisferli. Samtals hafa því á bilinu 1000 til 1100 konur mátt þola ofbeldi af hendi núverandi eða fyrrverandi eiginmanns eða sambýlismanns á síðasta ári, en um 650 karlar hafa verið beittir ofbeldi af núverandi eða fyrrverandi maka.

2.2. Ofbeldi sem konur hafa verið beittir á ævinni

Í þessum kafla verður athugað hve stórt hlutfall kvenna og karla hefur verið beitt ofbeldi án tillits til tengsla við ofbeldismann. Skoðuð verður dreifing svarenda sem orðið hafa fyrir ofbeldi miðað við aldur, búsetu, menntun, starf, tekjur og hjúskaparstöðu. Hlutfall giftra kvenna og karla og fráskildra sem orðið hafa fyrir ofbeldi verður athugað í ljósi þess hver ofbeldismaðurinn var. Á mynd 1 má sjá hlutfall svarenda í könnuninni sem hafa verið beittir líkamlegu ofbeldi og hvers konar ofbeldi viðkomandi hefur verið beitt eða beittur. Niðurstöður dönsku og íslensku rannsóknanna eru bornar saman þegar við á.

Niðurstöður rannsóknarinnar um útbreiðslu ofbeldis sýna að herra hlutfall kvenna hefur orðið fyrir ofbeldi hér á landi en í Danmörku*. Niðurstöður dönsku rannsóknarinnar sýndu að 16% kvenna hafði verið hrint, hrist eða slegið hafði verið til þeirra einu sinni eða oftast en hér á landi sögðust um 21% kvenna hafa orðið fyrir slíku ofbeldi.

Fleiri íslenskar konur en danskar hafa verið slegnar með krepptum hnefa eða hlut en sá munur er ekki marktækur. Um 7% íslensku kvennanna höfðu orðið fyrir því einu sinni eða oftast að vera hrint á húsgögn, á vegg eða niður tröppur en 4% danskra kvenna og er um marktækan mun að ræða. Sama hlutfall danskra og íslenskra kvenna hafði verið veitt árá

* Um marktækan mun er að ræða nema að annað sé tekið fram.

	<i>Fjöldatölur</i>	<i>Ofbeldi</i>	<i>Hlutfall Gróft ofbeldi</i>	<i>Nauðgun</i>
Hjúskaparstaða				
Einhleyp	222	28,4	19,4	8,1
Gift/Í sambúð	846	22,7	11,9	2,7
Fráskilin	60	53,3	33,3	18,3
Ekkja	26	19,2	7,7	0,0
Menntun				
Grunnskólapróf	646	23,5	14,6	4,0
Framhaldsskólapr.	345	28,7	14,2	5,2
Háskólapróf	127	28,7	12,6	4,7
Starf				
Stjórnendur/ embættismenn	19	21,1	5,3	0,0
Sérfræðingar	110	30,0	17,3	5,5
Tæknar/ sérmenntað starfsf.	67	32,8	17,9	10,4
Skrifstofufólk	133	22,6	9,8	0,8
Þjónustu-/afgrf.	209	24,4	13,4	4,8
Bændur/sjómenn	34	26,5	8,8	2,9
Iðnaðarmenn	29	27,6	17,2	3,4
Ósérhæft starfsf.	160	19,4	13,8	3,8
Námsmenn	138	21,7	10,1	2,2
Húsmæður	194	25,3	16,0	4,6
Tekjur				
0-49 þús.	403	23,6	13,6	3,7
50-99 þús.	418	23,0	13,4	5,0
100-149 þús.	174	31,6	16,7	5,7
150-199 þús.	47	27,7	12,8	4,3
200-299 þús.	23	43,5	13,0	4,3
Meira	6	16,7	16,7	0,0
Búseta				
Höfuðborgarsvæði	664	26,7	15,7	4,8
Þéttbýlir	99	24,2	11,8	2,0
Dreifbýli	391	23,3	16,2	4,6

Á töflu 3 má sjá að konur á aldrinum 35-44 ára eru líklegastar til að hafa orðið fyrir ofbeldi og á það líka við um gróft ofbeldi. Ekki er marktækur munur milli hinna aldurs-
hópanna.

Fráskildar konur hafa marktækt oftar verið beittar ofbeldi en aðrar konur. Af þeim konum sem eru fráskildar hafa 53% verið beittar ofbeldi og um 33% grófu ofbeldi. Af þeim konum sem eru giftar eða í sambúð hafa um 23% verið beittar ofbeldi og um 12% verið beittar grófu ofbeldi. Þannig eru yfir helmingsslíkur á því að kona sem er fráskilin hafi verið beitt ofbeldi einhvern tíma á ævinni.

Þegar litið er á menntun kvenna og hvort þær hafi verið beittar ofbeldi kemur í ljós að álíka hátt hlutfall kvenna sem eru með grunnskólapróf, framhaldsskólamenntun eða

Athygli vekur að hlutfall þeirra kvenna sem hefur verið nauðgað og hafa verið beittar ofbeldi er hæst í nær öllum sömu lýðfræðilegu hópunum. Það er hæst meðal kvenna á aldrinum 35-44 ára, fráskilinna, sérfræðinga og sérmenntaðra kvenna.

Það er athyglisvert að konur á aldrinum 35 til 44 ára eru líklegastar til að segja að þær hafi verið beittar ofbeldi eða grófu ofbeldi og verið nauðgað. Það gæti bent til þess að konur á þessum aldri eigi auðveldara með að viðurkenna að þær hafi verið beittar ofbeldi og verið nauðgað en konur sem eru eldri. Ástæða er til að ætla að þarna sé um kynslóðabil að ræða á milli kvenna sem eru yngri en 44 ára og þeirra sem eru eldri. Benda má á þær konur sem eru elstar hafa lengri ævi að baki en hinar yngri og því ættu að vera meiri líkur til þess að þær sem hafi lent í þeim atvikum sem spurt er um þar sem spurt er um atvik á æviskeiðinu. Jafnframt má benda á að reynsla fólks af sama atburði og skilgreining á honum er mismunandi og á það sérstaklega við þegar bornir eru saman ólíkir aldurshópar. Viðhorfsbreyting í þjóðfélaginu mótast afstöðu manna og þeir sem eru yngri eru öllu jöfnu talin vera fljóttari að tileinka sér ný viðhorf. Aukin umræða um ofbeldi í fjölskyldum og nauðganir í þjóðfélaginu hefur að einhverju leyti opnað augu almennings fyrir slíkum afbrotum. Umræðan hefur orðið opnari og yngra fólk telur hugsanlega ofbeldi á heimilum og nauðganir síður sem feimnismál.

Rétt er að velta fyrir sér hvort svör kvenna sem starfa sem sérhæft starfsfólk séu á einhvern hátt frábrugðin svörum annarra kvenna, þ.e. hvort viðhorf þessara kvenna gagnvart ofbeldi séu önnur og þær eigi því auðveldara með að viðurkenna það. Hlutfallslega hafa flestar konur sem starfa sem sérmenntaður starfsmaður verið beittar ofbeldi, líka grófu ofbeldi og verið nauðgað. Þær sem starfa sem sérfræðingar hafa einnig oftast orðið fyrir slíkri reynslu en konur í öðrum starfsstéttum. Þessir hópar þurfa aftur á móti ekki að vera í meiri hættu á að vera beittar ofbeldi eða nauðgað, líklegra er að svör þeirra mótist af nýjum viðhorfum og menntun þessa hóps og þær eigi auðveldara með að viðurkenna það.

Fráskildar konur verða oftast fyrir ofbeldi en aðrar. Þegar reynt er að finna skýringar á þessu er rétt að nefna nokkur atriði. Þær konur sem hafa verið beittar ofbeldi í hjónabandi og hafa slitið hjónabandinu vegna þess eru að sjálfsögðu fráskildar. Ofbeldi kann því að vera ástæða hjónaskilnaðar og sambúðarslita oftast en hefur verið talið, einnig má benda á að í rannsókn Christensen og Koch-Nielsen (1992) kemur fram að konur segjast einmitt oft hafa verið beittar ofbeldi þegar þær hafa farið fram á skilnað.

Fram til þessa hafa rannsóknir bent til þess að fráskildum konum reiði betur af en fráskildum körlum eftir skilnað. Sigrún Júlíusdóttir (1995) kemst að þeirri niðurstöðu í rannsókn sinni að konur fótí sig betur eftir skilnað bæði í samfélaginu og fjölskyldunni. Karlar kvarta á hinn bóginn undan versnandi fjárhag, lakari heilsu, einmanaleik og höfnun í fjölskyldu og samfélagi. Tíðni geðsjúkdóma, þar með talið drykkjusýki, er hærri meðal fráskilinna karla en giftra (Lárus Helgason, 1977). Í þessari rannsókn kemur fram að fráskildar konur hafa í meira mæli en aðrar konur verið beittar ofbeldi og verið nauðgað. Ein skýring kann að vera sú að konur sæki um skilnað við eiginmenn sína og slíti sambúð vegna ofbeldis.

2.3. Ofbeldi sem karlar hafa verið beittir á ævinni

Alls sögðu 8 karlar að þeim hefði verið nauðgað. Þar sem fjöldi þeirra er ekki meiri verða engar ályktanir dregnar af því. Í töflu 2 má sjá hlutfall karla sem hafa verið beittir ofbeldi og grófu ofbeldi sérstaklega eftir aldri, hjúskaparstöðu, menntun, starfi, tekjum og búsetu.

Algengast er að karlar á aldrinum 18 til 24 ára hafi verið beittir ofbeldi og fer hlutfall þeirra sem beittir hafa verið ofbeldi lækkandi með aldri. Hið sama á við um gróft ofbeldi. Í raun mætti búast við að eftir því sem karlar eltust væru meiri líkur til þess að þeir hefðu verið beittir ofbeldi. Svo er ekki í þessari rannsókn. Þessar niðurstöður gætu því bent til þess að ofbeldi fari vaxandi hér á landi. Á hinn bóginn gleyma menn ýmsu þegar þeir eldast og segja þess vegna ekki frá löngu liðnum atburðum. Þá er rétt að vekja athygli á því að hér kann að vera munur á milli kynslóða í þá átt að eldri karlmenn eigi erfiðara með að viðurkenna að þeir hafi verið beittir ofbeldi.

Hjúskapur eða sambúð virðist minnka líkur á því að karlmenn séu beittir ofbeldi, líka grófu ofbeldi, en hjá konum eykur sambúð eða hjúskapur líkurnar á því að þær hafi verið beittar ofbeldi. Þetta skýrist af því að karlar eru oftast beittir ofbeldi af ókunnugum en konur af eiginmönnum eða mökum. Af þeim körlum sem voru í vígðri eða óvígðri sambúð höfðu um 42% verið beittir ofbeldi, 54% af þeim sem voru einhleypir og um 50% þeirra sem voru fráskildir.

Af þeim körlum sem höfðu grunnskólapróf höfðu um 50% verið beittir ofbeldi og jafnhátt hlutfall þeirra höfðu verið beittir grófu ofbeldi. Heldur færri hafa verið beittir ofbeldi meðal þeirra sem hafa framhaldsskólapróf um 41%, og um 39% þeirra sem hafa háskólapróf.

Ef lítið er á hlutfall þeirra sem hafa verið beittir ofbeldi eftir starfi þá hafa hlutfallslega flestir í hópi véla- og vélgæslumanna og námsmanna verið beittir ofbeldi. Námsmenn tilheyra yngsta aldurshópnum í könnuninni en það var sá aldurshópur sem oftast hafði verið beittur ofbeldi. Jafnframt var hlutfallið hátt hjá tækninmenntuðum og sérmenntuðum starfsmönnum og hjá ósérhæfðu starfsfólki. Hlutfallið var lægra hjá þjónustu- og afgreiðslumönnum, bændum og sjómönnum, en lægra hjá iðnaðarmönnum og sérfræðingum, síðan skrifstofumönnum en langlægst var hlutfallið hjá þeim sem starfa sem stjórnendur og embættismenn. Þessar niðurstöður gefa ekki til kynna nein sérstök tengsl á milli starfsstéttar og þess að hafa verið beittur ofbeldi.

Hlutfallslega langflesta þeirra sem hafa verið beittir ofbeldi er að finna meðal hinna allra tekjulægstu og tekjuhæstu. Hið sama á við um þá sem hafa verið beittir grófu ofbeldi. Tekjur manna virðast segja lítið til um líkurnar á því að verða fyrir ofbeldi.

Það er athyglisvert að hlutfallslega fleiri sem búa á þéttbýli og dreifbýli hafa verið beittir ofbeldi en þeir sem búa á höfuðborgarsvæðinu. Það er einnig athyglisvert að munurinn er ekki eins augljós þegar kemur að grófu ofbeldi. Þetta bendir til þess að þegar ofbeldi sé beitt á höfuðborgarsvæðinu sé það oftast gróft en þegar það á sér stað út á landi, þar virðist vera meira um ryskingar en minna um gróft ofbeldi.

2.4. Ofbeldi sem svarendur hafa verið beittir á æviskeiði og tengsl við geranda

Á mynd 2 má sjá hlutfall giftra og fráskilinna kvenna sem hafa verið beittar líkamlegu ofbeldi eftir því hver beitti því.

Á mynd 2 má sjá að algengast er að fyrrverandi maki hafi beitt konurnar ofbeldi. Af þeim konum sem hefur verið hrint, þær hristar eða slegið til þeirra er það í 37% tilvika fyrrverandi maki og í um 24% af tilvika núverandi maki sem var að verki. Eins er með grófara ofbeldi. Konur sem greina frá því að þær hafi verið beittar ofbeldi, hafa í um 70% tilvika þekkt ofbeldismanninn og algengast er að það hafi verið fyrrverandi maki.

Sá hópur kvenna sem hafa verið beittar ofbeldi af hendi núverandi eða fyrrverandi maka hafði sjaldnast orðið fyrir því af völdum annarra. Þetta þýðir með öðrum orðum að það eru aðrar konur sem verða fyrir ofbeldi af hendi eiginmanna en sem verða fyrir því af völdum ókunnugra.

Hlutfall karla sem orðið hafa fyrir ofbeldi eins og því að slegið hafi verið til þeirra, þeim hrint eða þeir hristir af völdum ókunnugra er um 85%. Um 25% kvenna hafa orðið fyrir sambærilegu ofbeldi af völdum ókunnugra. Af þeim karlmönnum sem hafa orðið fyrir þess konar ofbeldi höfðu 4% orðið fyrir því af völdum núverandi eiginkonu og um 6% af völdum fyrrverandi eiginkonu eða sambýliskonu. Sama mynstur kemur fram þegar litið er á grófara ofbeldi. Þessar niðurstöður styðja þær rannsóknir sem sýna að karlar eru frekar beittir ofbeldi af ókunnugum en konur verða hins vegar fyrir ofbeldi af völdum þeirra sem þær þekkja (Straus, Gelles og Steinmetz, 1980; Björn Zoega, Helgi Sigvaldason og Brynjólfur Mogensen, 1994). Jafnframt verða fleiri karlar en konur fyrir ofbeldi af völdum fleiri en eins aðila. Þannig höfðu um 10% karla sem orðið fyrir ofbeldi af völdum fleiri en eins aðila.

Tafla 5

Hlutfall kvenna og karla sem hafa verið beitt líkamlegu ofbeldi af völdum núverandi eða fyrrverandi maka eða af einhverjum öðrum einhvern tíma á ævinni.

	<i>Ofbeldi</i>		<i>Gróft ofbeldi</i>	
	Konur	Karlar	Konur	Karlar
<i>Núverandi eiginm./sambýlism.</i>	4,8	1,5	1,8	0,4
<i>Fyrrverandi eiginm./sambýlism.</i>	9,0	2,4	5,3	0,8
<i>Náv. eða fyrrv. eiginm./sambýlism</i>	13,8	3,9	7,1	1,2
<i>Aðrir</i>	15,3	43,4	8,0	31,2

Í töflu 5 má sjá að tæp 5% kvenna hafa einhvern tíma verið beittar ofbeldi af hendi núverandi maka. Í dönsku rannsókninni var það einungis 1% kvenna og er hlutfallið mun hærra hér á landi. 9% kvenna hafa orðið fyrir ofbeldi af völdum fyrrverandi maka. Í dönsku rannsókninni voru það 8%. Um 15% íslenskra kvenna hafa verið beittar ofbeldi af öðrum en 10% danskra kvenna.

Alls hafa tæp 14% kvenna verið beittar ofbeldi af hendi núverandi eða fyrrverandi maka og um 7% verið beittar grófu ofbeldi. Hins vegar hafa tæp 4% karla verið beittir ofbeldi af hendi núverandi eða fyrrverandi maka og um 1% grófu ofbeldi. Stacey, Hazlewood og Shupe (1994) bentu á það í sinni rannsókn að karlar verði vissulega þolendur heimilisofbeldis í einhverjum mæli, en það á þá sérstaklega við um andlegt ofbeldi og minni háttar ofbeldi. Í dönsku rannsókninni er bent á að ofbeldi á körlum og konum sé á margan hátt svo ólíkt ofbeldi gegn konum að ekki sé hægt að bera það saman (Christensen og Koch-Nilsen, 1992).

Einungis 0,7% kvenna hafa verið beittar ofbeldi af bæði núverandi og fyrrverandi maka. Þessi niðurstaða sýnir að fæstar konur sem búið hafa með mönnum sem beita þær ofbeldi fara aftur í sambúð með manni sem beitir ofbeldi.

Af þeim konum sem hafa orðið fyrir ofbeldi af völdum núverandi eða fyrrverandi maka hafa tæp 60% þeirra verið beittar grófu ofbeldi af hans hálfu. Um 40% þeirra sem hafa verið beittar ofbeldi af núverandi maka hafa verið beittar grófu ofbeldi. Þessi niðurstaða bendir til þess að gróft ofbeldi sé í einhverjum tilfellum ástæða skilnaðar. Reynsla frá kvennaathvörfum hefur sýnt að fáar konur búa við ofbeldi alla ævi og að flestum ofbeldishjónaböndum lýkur með skilnaði.

Mun sjaldgæfara er að karlar hafi verið beittir ofbeldi af núverandi eða fyrrverandi maka, 1,5% sögðu núverandi maka sinn hafa beitt sig ofbeldi en um 2% að fyrrverandi maki hefði beitt þá ofbeldi. Á sama tíma hafa um 43% karla verið beittir ofbeldi af öðrum.

getur líka verið mælikvarði hjá þeim fremur en hjá konum. Konur hafa því ef til vill önnur viðmið en karlar um það hvað sé ofbeldi. Félagsmótun kynjanna er ólík þar sem drengir eru aldir upp við að sýna sjálfstæði, áræði og dirfsku í meira mæli en stúlkur sem eiga að sýna mildi og hlýju og koma sér hjá líkamlegum átökum. Þetta gæti bent til þess að konur hafi víðari skilgreiningu á ofbeldi en karlar. Í samræmi við þessa skýringu er líklegra að konur greini frá atburðum sem þær skilgreina sem ofbeldi en karlar ekki.

Annað sem vert er að velta upp og getur skýrt þennan mun á viðhorfi karla og kvenna er að oft og tíðum á fólk erfitt með að viðurkenna ofbeldisverknaðinn. Í þessu tilfelli virðast karlmenn eiga erfiðara með það en konur. Sömuleiðis er hugsanlegt að karlar réttlæti ofbeldisverk fyrir sjálfum sér með því að kalla þau eitthvað annað en ofbeldi. Slíkar réttlættingarkenningar voru fyrst settar fram til þess að skýra afbrot unglinga (Matza og Sykes, 1957).

Eitt af því sem varpar ljósi á það hversu ólíkt ofbeldi karla og kvenna er, er að konur sem beita ofbeldi hafa hlutfallslega miklu oftari verið þolendur ofbeldis en karlar sem beita ofbeldi. Af þeim konum sem eru gerendur hafa 70% jafnframt verið beittar ofbeldi. Hjá körlum eru hins vegar 37% þolendanna einnig gerendur.

Ofbeldi er oft beitt í sjálfsvörn og algengara er að konur en karlar geri það. Í um 35% tilvika sögðu konurnar að ofbeldi gegn eiginmönnum eða fyrrverandi maka hafi verið í sjálfsvörn eða um ein af hverjum fjórum. Um 20% karla höfðu sömu sögu að segja. Hlutfall kvenna sem beitti grófu ofbeldi í sjálfsvörn var 41% á móti tæpum 29% karla.

3. SKÝRINGAR Á OFBELDI

Frá því að fyrst var vakin athygli á ofbeldi eiginmanna gegn eiginkonum sínum sem félagslegu vandamáli í byrjun áttunda áratugarins (Pizzey, 1974) hafa margar tilgátur verið settar fram um orsakir ofbeldis á heimilum. Hér verður greint stuttlega frá fjórum megin skýringum á ofbeldi gegn eiginkonum. Fyrsta skýringin er um áhrif ofbeldis í bernsku á ofbeldishneigð á fullorðinsárum. Önnur skýring leggur áherslu á samband áfengis og ofbeldis. Reynsla úr bernsku eða lyfjafræðileg áhrif áfengis eru hvortvegga þættir sem einstaklingurinn ræður að litlu leyti yfir. Samkvæmt þessum skýringum er sá sem beittir ofbeldinu þolandi engu síður en sá sem fyrir því verður. Streita, vanlíðan og almenn óánægja fær útrás í ofbeldi sem er ekki ætlað að hafa neinn ákveðinn tilgang. Þriðja skýringin eru kenningar sem skýra ofbeldi sem valdatogstreitu á milli fólks. Kenningar um valdatogstreitu eru af allt öðrum meiði en kenningar um áhrif ofbeldis í bernsku og áfengi sem orsakavalda ofbeldis. Samkvæmt togstreitukennningunum er valdbeiting liður í því að ná fram ákveðnu markmiði þ.e. yfirráðum í sambandi karls og konu. Fjórdi skýringin er að ofbeldi sé afleiðing fátæktar, atvinnuleysis og streitu.

3.1. Ofbeldi sem afleiðing ofbeldis í bernsku

Námskenningar hafa verið notaðar til þess að skýra ofbeldi í fjölskyldum. Þessar kenningar byggast á því að ofbeldi sé lærd hegðun eins og allt annað atferli. Barn sem byrjar að beita ofbeldi og prófar sig áfram til þess að sjá hvað það kemst langt venst því að fá vilja sínum framgengt og leysa ágreining með ofbeldi ef það er aldrei stöðvað. Þessi skýring gerir ráð fyrir að umhverfið styrki ofbeldishegðun barnsins án tillits til þess hvort það elst upp við ofbeldi í fjölskyldu eða ekki. Athygli kenningarmiða hefur ekki beinst svo mjög að þessum þætti í uppeldi og verður það ekki heldur gert hér. Megininntak námskenninga sem ætlað er að skýra ofbeldi er að börn líki eftir hegðun foreldra í uppvaxtarfjölskyldunni. Þau læra ákveðna hegðun, þau læra að slá. Ennfremur læra þau hvernig karlar haga samskiptum

Niðurstöður úr bandarískum rannsóknum á ofbeldi gegn eiginkonum sýna að frá 30% til 70% kvenna sem hafa verið beittar ofbeldi greina frá áfengisvandamálum eiginmanna sinna (Leonard og Blane, 1992). Norskar rannsóknir gefa til kynna tengsl á milli ofbeldis og ölvunar í 13% til 50% tilvika (Jonassen, 1989). Þessar breytilegu tölur benda til þess að í þeim sé ekki verið að kanna nákvæmlega það sama. Þess vegna er ekki hægt að fullyrða hversu sterkt samband er á milli áfengisneyslu og ofbeldis á heimilum.

Þrátt fyrir að rannsóknir sýni tengsl á milli áfengisneyslu og ofbeldis gagnvart konum er ekki alltaf ljóst hvers eðlis þau eru. Í rannsóknunum er yfirleitt ekki gerður greinarmunur á því hvort ofbeldið tengist langvarandi áfengismisnotkun eða hvort það er einstakt tilvik í kjölfar mikillar ölvunar. Upplýsingar fengnar með viðtölum við konur í kvennaathvörfum gefa til kynna að áfengi geti tengst ofbeldinu á marga vegu. Sumir eiginmenn berja eiginkonur sínar eingöngu drukknir, aðrir gera það bæði alls gáðir og ölvaðir og dæmi eru um enn aðra sem beita ofbeldi allsgáðir en aldrei undir áhrifum áfengis. Leonard og Blane (1992) könnuðu samband á milli áfengis, ofbeldis og nokkurra annarra þátta. Í könnuninni sem náði til 320 ungra karla kom fram að 13% karla hafði misþyrmt konum sínum. Af þeim sögðust 7% aðeins verða árásgjarnir undir áhrifum áfengis, 3% hneigðust til ofbeldis þegar þeir voru allsgáðir og 3% töldu sig geta orðið árásgjarna bæði drukknir og ódrukknir. Höfundar álykta að áfengisneysla auki líkur á ofbeldi gegn eiginkonum meðal þeirra sem séu árásgjarnir eða óánægðir í hjónabandinu.

Rannsóknirnar sem áður hefur verið vitnað í og byggja á gögnum frá norsku karlameðferðinni (Alternativ til vold) og karlaathvarfinu í Gautaborg gefa vísbendingar um flókin tengsl áfengis og ofbeldis. Fjórðungur karlanna sem voru þátttakendur í norsku karlameðferðinni sagðist eingöngu beita ofbeldi eftir áfengisneyslu. Þriðjungur karlanna var alltaf allsgáður þegar þeir beittu ofbeldi. Aðrir sögðu að barsmíðarnar gætu átt sér stað hvort sem þeir væru undir áhrifum áfengis eða ekki. Fjórðungur karlanna frá karlaathvarfinu í Gautaborg átti við áfengisvandamál að stríða. Af þeim höfðu 60% verið undir áhrifum áfengis síðast þegar þeir beittu konur sínar ofbeldi (Skjörten, 1993).

Leonard og Blane (1992) hafa bent á fjóra meginvankanta á rannsóknum á sambandi áfengis og ofbeldis á heimilum. Í fyrsta lagi eru úrtökin í flestum þessara kannana lítil og ekki tekin af handahófi. Upplýsingar um áfengisneyslu og samband áfengis og ofbeldis eru fengnar frá konum sem hafa leitað aðstoðar vegna ofbeldis. Þessi hópur kvenna er trúlega ólíkur þeim konum sem ekki leita sér hjálpar.

Í öðru lagi þykja skilgreiningar ekki skýrar og hlutlægir mælikvarðar á áfengismisnotkun óljósir. Vankantarnir eru því augljósir. Í fyrsta lagi eru rannsóknirnar byggðar á huglægu mati kvennanna á áfengisneyslu eiginmanna sinna. Í öðru lagi er áfengismisnotkunin flokkuð á mismunandi hátt. Þetta verður til þess að niðurstöðum úr hinum og þessum rannsóknum ber ekki alltaf saman þar sem þær vísa til afar ólíkra aðstæðna.

Í þriðja lagi vantar samanburðarhópa svo að hægt sé að sjá hvernig sambandi áfengis og ofbeldis er háttað meðal alls almennings.

Í fjórða lagi gera rannsóknirnar ekki ráð fyrir að sameiginlegur skýringarþáttur geti skýrt samband áfengis og ofbeldis t.d. að ágreiningur í hjónabandi getur bæði leitt til aukinnar áfengisneyslu og ofbeldis.

Ekki er hægt að horfa fram hjá áfengisneyslu þegar fjallað er um ofbeldi á heimilum en tengsl áfengis og ofbeldis eru margslungin. Áfengisneysla dregur úr hömlum og getur jafnvel orðið stjórnláus en ytri skilyrði og viðbrögð umhverfisins hafa einnig mikil áhrif á þróun ofbeldis. Að lokum má geta þess að þegar finna þarf einn orsakavald er nærtækt að grípa til áfengis. Skaðsemi áfengisneyslu er vel þekkt og misnotkun áfengis er viðurkennt vandamál í íslensku þjóðfélagi. Þeir sem beita ofbeldi og verða fyrir því hafa oft sömu

Kenning um þvinguð yfirráð er sprottin úr sama jarðvegi og feðraveldiskenningin. Samkvæmt henni (Meier, 1994) er ofbeldi gegn eiginkonum talið vera einn þáttur í baráttu eiginmannsins fyrir völdum og ofbeldið tæki til þess að viðhalda yfirráðum í hjónabandinu. Með valdbeitingu reynir eiginmaðurinn að stýra hugsunum, skoðunum og hegðun eiginkonunnar. Ofbeldið notar hann líka til þess að refsa henni fyrir að berjast gegn yfirráðum sínum. Til þess að ná þessum markmiðum beitir hann líkamlegu, kynferðislegu og andlegu ofbeldi. Þannig er ofbeldið ekki talið vera röð einstakra ofbeldisverka heldur ferli þar sem markmiðið er að þvinga þolandann undir yfirráð þess sem beitir ofbeldinu. Þar sem þjóðfélagið grípur ekki inn eða veitir aðstoð styður það þvinguð yfirráð og ofbeldi. Þessar kenningar gera ráð fyrir því að valdbeitingin hafi ákveðið markmið t.d. að ráða yfir konunni.

3.4. Ofbeldi sem afleiðing fátæktar, atvinnuleysis og streitu

Í sumum rannsóknum, ekki síst bandarískum, hefur verið sýnt fram á tengsl milli ofbeldis á heimilum og fátæktar og atvinnuleysis. Í könnun Strauss, Gelles og Steinmetz (1980) kom fram að atvinnulausir karlar voru tvöfalt líklegri til þess að beita konur sínar alvarlegu ofbeldi en karlar í fullu starfi. Önnur bandarísk könnun sýndi að ofbeldi gegn eiginkonum var algengara meðal fátækra en hinna efnameiri (DeKeseredy and Hinch, 1991, O'Brian 1975). Að búa við fátækt eða bág kjör er ófullnægjandi skýring á heimilisofbeldi ein og sér. Þótt sýnt hafi verið fram á að ofbeldi á heimilum sé algengara meðal fátækra þýðir það ekki að heimilisofbeldi sé eingöngu bundið við þessar stéttir. Á Íslandi hefur ekki verið sýnt fram á þessi tengsl. Líkur má hins vegar leiða að því að áhætta á ofbeldi aukist í kjölfar streitu og álags. Við slíkar aðstæður er hætt við að fólk hafa minna þol gagnvart mótlæti.

Ofbeldi kann að tengjast fátækt og atvinnuleysi á mismunandi hátt eftir því hvort það er viðvarandi eða hvort um er að ræða tímabundið ástand. Langvarandi atvinnuleysi og fátækt kann að skapa ástand þar sem ofbeldi er einn þáttur í erfiðum félagslegum aðstæðum. En orsakir fyrir ofbeldi á heimilum má einnig í einhverjum tilfellum rekja til skyndilegs álags eða streitu. Slíkar aðstæður geta t.d. komið upp ef fólk sem alltaf hefur haft atvinnu missir hana og fær ekki vinnu aftur. Það getur einnig valdið álagi og streitu ef laun fólks lækka til muna. Slíkt kann að leiða til vansældar og þess að fólk hefur minna þol og bregst því ekki við aðstæðum á þann hátt sem æskilegt er. Ófullnægjandi vinna sem ekki er í samræmi við menntun og skortur á atvinnutækifærum hjá ungu fólki að loknu námi geta einnig valdið tímabundnu álagi.

Atvinnuleysi og bág kjör geta einnig orðið til þess að jafnvægi sem var á milli hjóna eða sambýlisfólks riðlast og þau hlutverkaskipti sem fólk hefur komið sér saman um eru ekki lengur í gildi. Undir slíkum kringumstæðum geta eiginmenn gripið til ofbeldis til að bregðast við breyttum aðstæðum og reyna að ná fyrri jafnvægi. Í þessum tilvikum grípur örvænting um sig og gæti sú skýring einmitt átt við þegar karlar gripa til ofbeldis ef konur biðja um skilnað.

3.5. Skýringar þolenda á heimilisofbeldi

Í þessari rannsókn voru þær konur sem sögðust hafa orðið fyrir grófu ofbeldi af völdum núverandi eða fyrrverandi maka eða sambýlismanns spurðar hverjar þær teldu orsakir ofbeldisins. Hægt var að nefna fleiri en eina ástæðu fyrir ofbeldinu. Rétt er að benda á að spurt er um skýringar kvennanna á því að þær hafi verið beittar ofbeldi en ekki skýringar ofbeldismannanna. Þær kunna að vera allt aðrar. Niðurstöður úr þessum þætti rannsóknarinnar má sjá á mynd 1.

	Páttur 1	Páttur 2	Páttur 3
Barnsburðarhlutverk			
Meðganga		0,67	
Ágreiningur um börnin		0,56	
Yferráð			
Áfengi			0,39
Afbrýðisemi			0,40

Niðurstöður úr þáttgreiningunni sýna að þessar ástæður falla undir þrjá þætti. Fyrsti þátturinn vísar til fjárhagslegs og félagslegs öryggisleysis, annar þátturinn til barnsburðarhlutverks konunnar og sá þriðji og síðasti til yferráða mannsins.

Fjárhagslegt og félagslegt öryggisleysi geta ógnað hjónabandinu með því að ógna öryggi einstaklingsins og hjónabandsins. Atvinnumissir og alvarleg veikindi geta valdið streitu og leitt til skilnaðar. Meðal afleiðinganna geta verið lakari fjárhagsleg afkoma og henni fylgir jafnan öryggisleysi og streita. Rannsóknir hafa sýnt að ofbeldi á sér stundum stað þegar eiginmanninum mistekst að einhverju leyti að lifa eftir þeirri ímynd að karlar eigi að hafa yfirburði yfir konur. Slíkar aðstæður geta komið upp ef eiginmaður eða sambýlismaður missir vinnuna og konan verður aðalframsferandi fjölskyldunnar eða ef hún hefur hærri tekjur. Ágreiningur um fjármál getur að einhverju leyti snúist um hlutverk kynjanna í hjónabandinu og rétt konunnar til sjálfstæðis.

Þá er það barnsburðarhlutverk konunnar. Margar erlendar rannsóknir hafa staðfest að ofbeldi gegn ófrískum konum sé áberandi ofbeldi karla gegn konum (Straus, Gelles og Steinmetz, 1980). Þetta er kynbundinn þáttur, hann vísar til kvenleika og kynhlutverks konunnar en nær jafnframt yfir ágreining um börnin þar sem forræði og umönnun þeirra tengjast móðurhlutverki konunnar.

Þriðji þátturinn er áfengisneysla og afbrýðisemi eiginmanns sem vísar til yferráða hans yfir konunni. Eins og bent var á hér að framan eru tengsl áfengis og ofbeldis margslungin. Áfengisneysla dregur úr hömlum og getur jafnvel orðið stjórnlaus. Þegar finna þarf einn orsakavald er nærtækt að grípa til áfengis. Skaðsemi áfengisneyslu er vel þekkt og misnotkun áfengis er viðurkennt vandamál í íslensku þjóðfélagi. Þeir sem beita ofbeldi og þeir sem verða fyrir því hafa oft sömu viðhorf. Bæði ofbeldismaður og brotápoli eiga því auðvelt með að grípa til áfengis sem sökudólg og gefa því vægi í skýringum á ofbeldi. Þess vegna er hætta á að of mikið sé gert úr sambandi á milli áfengis og ofbeldis en ekki beint nægilegri athygli að öðrum veigamiklum orsökum ofbeldis.

Afbrýðisemi tengist væntingum og viðhorfum til hegðunar og segir því yfirleitt meira um þann sem finnur til hennar en þann sem talinn er valda henni. Þær konur sem nefna afbrýðisemi sem orsök ofbeldisins koma þar með upp um ágreining hjónanna eða sambýlissfólksins. Konurnar hafa hagað sér á annan hátt en körlunum hefur líkað og telja þær það orsök ofbeldisins. Ofbeldi sem rekja má til afbrýðisemi stafar því af því að karlinn vill ráða yfir og stjórna hegðun eiginkonu eða sambýliskonu sinnar. Hugsanlega orsakast ofbeldið af reiði sem karlarnir hafa ekki stjórn á eða eru ómeðvitaðir um en hefur þann tilgang að sýna hver ræður og hvað hlýst af því að haga sér á annan veg en þeir telja við hæfi.

Af þessari niðurstöðu og af eldri rannsóknum má ráða að engar einfaldar skýringar á heimilisofbeldi eru til. Áfengisneysla, réttur konunnar til sjálfstæðis og barnsburðarhlutverk eru meðal þess sem að einhverju leyti skýrir ofbeldi gagnvart konum. Ekki nægir þó að leita skýringa ofbeldisins í einstaklingsbundnum einkennum eða félagslegum aðstæðum þeirra kvenna sem hafa verið beittar ofbeldi. Skoða þarf hvernig sambandi og hlutverkum kynjanna er háttað í samfélaginu og hvernig þeim er viðhaldið.

4.2. Áhrif ofbeldis á andlegt heilbrigði þolenda

Konur sem búið hafa við heimilisofbeldi kvarta meira yfir kvíða, þunglyndi og líkamlegri vanlíðan en konur almennt. Hættan á áfengis- og vímuefnamisnotkun er meiri hjá konum sem búa við ofbeldi og meiri líkur eru á því að þær reyni sjálfsvíg. Tölur frá Bandaríkjunum sýna að sjálfsvígstilraunir eru tólf sinnum algengari meðal kvenna sem beittar eru heimilisofbeldi en almennt gerist (Andrews, 1990; Samtök um Kvennaathvarf, 1991 og United Nations, 1989).

Rannsóknir hafa sýnt að ofbeldi gegn konum leiðir oft og tíðum til þess að þær hætta að geta tekið sjálfstæðar og raunhæfar ákvarðanir (Christiansen, 1992). Margar konur sem beittar eru ofbeldi eru haldnar lamandi ótta sem stigmagnast vegna stöðugrar hræðslu við að ofbeldið verði endurtekið.

Í mörgum nýlegum rannsóknum á konum sem beittar eru ofbeldi af eiginmönnum sínum hefur komið fram að margar konur fá sjúkdómsgreininguna streituröskun eftir áfall (Post-Traumatic Stress Disorder skammstafað PTSD sbr. Alþjóðlega flokkun sjúkdóma og skyldra heilbrigðisvandamála ICD 10). Þessi sjúkdómsgreining var í fyrstu notuð til þess að greina einkenni sem rekja mátti til þess álags sem þátttaka hermanna í stríðsátökum hafði á andlega heilsu þeirra. Aðrir hópar sem sýndu svipuð einkenni voru stríðsfangar og gíslar. Seinna var farið að greina streituröskun af völdum sálrænna áfalla hjá þeim sem höfðu lent í lífsháska vegna náttúruhamfara. Rannsóknir á konum sem hafa orðið fyrir ofbeldi af völdum eiginmanna sinna hafa leitt í ljós að konurnar fá oft hliðstæð einkenni og þeir sem lent hafa í lífsháska. Þess vegna var farið að nota streituröskun eftir áföll til þess að meta afleiðingar ofbeldis í fjölskyldum á andlegt heilbrigði kvenna.

Helstu einkenni streituröskunar eftir áfall eru (Wade og Tavis, 1996):

- endurupplifun reynslunnar í hugsunum eða draumum
- sálrænt minnisleysi/óminni eða dofi sem veldur einangrun frá öðrum eða vanhæfni til að upplifa hamingju, nálægð við annan einstakling eða kynlöngun
- ýkt árvekni/viðbrigðni, einbeitingarerfiðleikar og svefntruflanir
- sektarkennd

Öll þessi einkenni eru vel þekkt úr rannsóknum á konum sem hafa þolað ofbeldi á heimilum sínum. Walker (1984) flokkar einkenni slíkra ofbeldisþola meðal kvenna (the battered woman's syndrome) sem undirflokk streituröskunar eftir áföll. Hún lýsir þessum undirflokki sem safni hugsana, tilfinninga og aðgerða sem á rökraenan hátt koma í kjölfar mikillar hræðslu vegna atburðar sem búast má við að verði endurtekinn.

4.3. Áhrif ofbeldis á börn

Börn bera þess oft merki að búa í fjölskyldum þar sem ofbeldi er beitt. Oft vita þau meira um ofbeldið en foreldrarir gera sér grein fyrir. Þessi börn eiga á hættu að verða sjálf fyrir meiðslum hvort sem ofbeldinu er beint að þeim eða tilviljun ræður því að þau verði fyrir því. Slíkt getur gerst þegar börnin reyna að koma í veg fyrir ofbeldið. Í rannsókn Christensen (1988) á 35 börnum á aldrinum 4-6 ára er dvöldu með móður sinni í Dannerkvennaathvarfinu í Kaupmannahöfn kom í ljós að nfu börn höfðu orðið fyrir ofbeldi sem ætlað var móðurinni og átta börn til viðbótar verið beitt líkamlegu ofbeldi. Í tveimur tilvikum var það móðir barnanna sem beitti þau ofbeldinu. Í annarri rannsókn kom í ljós að 6% mæðra sem sjálfar voru beittar ofbeldi áttu börn sem beitt höfðu verið ofbeldi en einungis 1% þeirra mæðra sem ekki sættu ofbeldi (Stark og Flitcraft, 1985).

Eins og rakið var hér að framan benda sumar rannsóknir til þess að börn foreldra sem beita ofbeldi séu líklegri til að lenda í ofbeldissamböndum þegar þau fullorðnast (Strauss og Gelles, 1980). Áhrif ofbeldis í uppvesti koma ekki fram fyrir en á fullorðinsárum. Þá er talið að ofbeldi innan fjölskyldunnar á æskuárum barnsins tengist að einhverju leyti ofbeldishegðun utan heimilisins síðar meir (United Nations, 1989 og Pagelow, 1984).

gerst og um 25% sögðust hafa sektartilfinningu. Tæplega þriðjungur kvennanna skýrði frá því að þær hefðu átt í vandræðum með svefn og næstum jafnmargar sögðust hafa verið hræddar um börnin sín. Niðurstöðurnar sýna ótvírætt að afleiðingar ofbeldis eru margþættar, oftast finna konurnar fyrir margs konar andlegri vanlíðan.

Til að meta hvort einhver af ofangreindum atriðum verkuðu saman var beitt þáttagreiningu á þær breytur sem lýsa afleiðingum ofbeldis. Þáttagreining felur ekki í sér að tilfinningar kvennanna í kjölfar ofbeldisins sem raðast saman á einn þátt séu nauðsynlega sama eðlis, heldur að þær konur sem hafa upplifað tiltekin einkenni eru líklegri til að hafa upplifað önnur einkenni innan þess þáttar. Í töflu 2 er að finna niðurstöður þáttagreiningarinnar.

Tafla 2. Þáttagreining á áhrifum ofbeldis

	Þáttur 1	Þáttur 2	Þáttur 3
<i>Langtíma andleg áhrif</i>			
Skammast mín	0,81		
Sektartilfinning	0,78		
Sjálfsstraustið minna	0,72		
Kvíðaköst	0,60		
<i>Skammtíma andleg áhrif</i>			
Reið		0,78	
Þunglynd		0,77	
Óttaslegin		0,77	
Hrædd um börnin		0,63	
Vandræði með svefn		0,62	
<i>Öryggisleysi</i>			
Varkárari			0,83
Erfitt að tengjast tilfinningaböndum			0,49

Niðurstöður þáttagreiningarinnar eru að atriðin sem spurt var um flokkuðust í þrjá þætti. Fyrsti þátturinn felur í sér andleg áhrif til lengri tíma. Þessar niðurstöður benda til að þær konur sem beittar eru ofbeldi þjáist af sektarkennd, þær skammist sín, og í kjölfar þess minnkar sjálfsstraustið. Það kemur heim og saman við niðurstöður erlendra rannsókna sem greint var frá hér að framan (Walker, 1984). Erlendar rannsóknir hafa einnig sýnt að ofbeldi gegn konum leiðir oft og tíðum til þess að þær fá kvíðaköst, sjálfsstraustið minnkar og þær hætta að geta tekið sjálfstæðar og raunhæfar ákvarðanir (Christiansen 1992). Margar konur sem beittar eru ofbeldi eru haldnar lamandi ótta sem stigmagnast vegna stöðugrar hræðslu við að ofbeldið verði endurtekið.

Annar þátturinn vísar til skammvinnri andlegra áhrifa. Reiði og ótti, hvort sem konurnar eru hræddar um sig sjálfar eða börnin sín, eru dæmi um fyrstu afleiðingar ofbeldis. Svefntruflanir koma oft í kjölfar áfalla, en þær geta líka tengst þunglyndi og depurð. Þegar þessi áhrif eru langvinn má segja að þau verði sjúkleg og geti þá flokkast sem streituröskun af völdum sálrænna áfalla.

Þriðji þátturinn er öryggisleysis þess sem hefur verið beittur ofbeldinu. Reynslan setur mark á þær konur. Þær verða varkárari og eiga í erfiðleikum með og jafnvel varast að tengjast öðrum tilfinningaböndum.

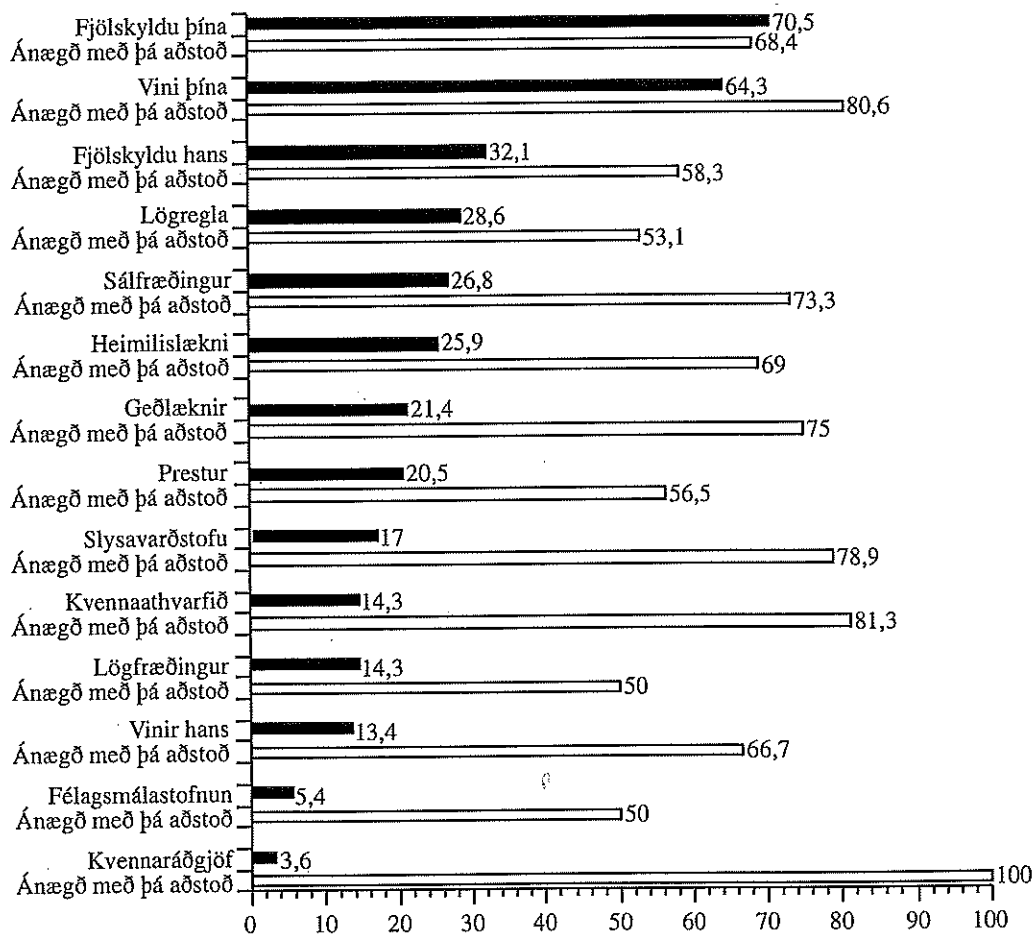

um að ræða ákveðinn hóp kvenna sem er í áhættuhópi hvað varðar áframhaldandi blandaða misnotkun vímuefna.

4.5. Leitað aðstoðar

Mikilvægt er að vita hvort konur sem beittar eru ofbeldi leita eftir einhverri aðstoð, í hvaða mæli og hvert. Slíkar upplýsingar geta gefið vísbendingu um hvernig hægt er að koma þessum konum til aðstoðar. Í rannsókninni var því spurt hvort þær konur sem hafa verið beittar líkamlegu ofbeldi hefðu leitað til einhverrar varðandi aðstoð. Fyrstu rannsóknir sem gerðar voru á ofbeldi eiginmanna/sambýlismanna gegn konum sínum sýndu að margar konur höfðu reynt að fela ofbeldið. Þær litu á það sem smán og leituðu þess vegna hvorki til fjölskyldu eða vina né hins opinbera hjálparkerfis en fram kom í rannsóknum að þessi bæling varð enn frekar til þess að konurnar einangruðust og gátu ekki komist burt frá ofbeldinu.

Í rannsókninni var ekki einungis spurt hvort konurnar hefðu leitað eftir aðstoð heldur einnig hversu ánægðar þær væru með þá aðstoð sem þær fengu. Einnig var kannað hvers vegna þær sem það átti við um leituðu ekki eftir neinni aðstoð. Á mynd 2 má sjá niðurstöður rannsóknarinnar.

Mynd 2.

Hlutfall kvenna sem leitað hafa aðstoðar vegna heimilisofbeldis og ánægja með aðstoðina.

Eins og fram hefur komið sýna niðurstöður úr rannsókninni að konur sem beittar eru ofbeldi leita aðstoðar og stuðnings bæði hjá hinu óformlega og hinu formlega hjálparkerfi samfélagsins. Þetta er eðlilegt þar sem þær þurfa ekki allar sams konar hjálp. Rúnar Vilhjálmsson, (1990, 1993) hefur greint fjóra þætti félagslegs stuðnings í andlegan stuðning, ráðgjöf, verklega hjálp og efnisaðstoð. Þótt líklegast sé að andlegur stuðningur sé sóttur til fjölskyldu og vina getur hann líka verið að finna meðal fagfólks. Fyrir þolanda ofbeldis, sérstaklega ofbeldis sem konur eru beittar af eiginmönnum eða sambýlismönnum, er viðurkenning á ofbeldinu oftast mjög mikilvæg. Fagfólk er ekki síður líklegt en vinir og ættingjar til þess að telja ofbeldi í fjölskyldum lögbrot og félagslegt vandamál. Hinu má heldur ekki gleyma að í fjölskyldum er oft að fá verklega hjálp og efnisaðstoð. Stundum kemur slíkur stuðningur til viðbótar stuðningi hins opinbera hjálparkerfis en líklegt er að slíki aðstoð sé oftast nægileg og þá sé ekki leitað til hins opinbera velferðarkerfis nema í undantekningar-tilvikum.

Rannsóknin staðfestir að margir aðilar og stofnanir fást við ofbeldi í fjölskyldum. Almennt séð eru konurnar nokkuð ánægðar með þá hjálp sem þær fá. Mest er ánægjan með aðstoð Kvennaráðgjafar, Kvennaathvarfs og slysavarðstofu og stuðning vinanna. Bæði óformleg og formleg aðstoð sem nú er veitt virðist því nýtast vel mörgum konum sem beittar eru ofbeldi af mökum sínum. Konurnar voru síst ánægðar með aðstoð lögreglu, lögfræðinga og félagsmálastofnunar.

Vegna þess hve hið óformlega stuðningskerfi fjölskyldna og vina á mikinn þátt í að styðja við bakið á konum sem beittar hafa verið ofbeldi er mikilvægt að fræðsla um ofbeldi gegn konum nái til almennings. Fyrstu viðbrögð fjölskyldu og vina geta haft mikil áhrif á hvernig mál þróast. Félaglegt aðhald getur stöðvað ofbeldi og skilningur almennings á heimilisofbeldi sem sérstöku vandamáli getur því skipt höfuðmáli um áframhaldandi þróun þess.

5. LOKAORÐ

Rannsóknir á tíðni heimilisofbeldis hafa verið gerðar í ýmsum löndum en vegna mismunandi rannsóknaraðferða er erfitt að bera saman ólíkar rannsóknir milli landa. Þrátt fyrir það sýna niðurstöður þessarar rannsóknar að heimilisofbeldi er sjaldgæfara en í ýmsum öðrum löndum, t.a.m í Bandaríkjunum. Umfang þess virðist vera svipað og í Danmörku en rannsóknir á tíðni heimilisofbeldis hafa ekki verið framkvæmdar annars staðar á Norðurlöndunum. Rannsóknin sem framkvæmd var hér á landi hefur ákveðna sérstöðu þar sem hún náði til allrar þjóðarinnar en flestar erlendar rannsóknir og sérstaklegar bandarískar eru oft gerðar meðal tiltekinna þjóðfélagshópa (Wilt og Olsen, 1996). Út frá slíkum rannsóknum er ekki hægt að alhæfa um niðurstöður og enn síður hægt að heimfæra þær á milli landa.

Niðurstöður rannsóknarinnar staðfesta eldri rannsóknir sem hafa sýnt að ofbeldi gegn konum er á margan hátt ólíkt ofbeldi gegn körlum. Ofbeldi gegn körlum er oftast framið af ókunnugum en ofbeldi gegn konum af einhverjum sem þær þekkja. Niðurstöðurnar sýna að þegar um er að ræða ofbeldi milli hjóna eða sambýlissfólks er ofbeldið oft endurtekið.

Þegar spurt var um það ofbeldi sem viðkomandi hafi verið beittur síðastliðna 12 mánuði má sjá hversu umfangsmikið vandamálið er á hverjum tíma. Ef tölurnar eru umreiknaðar og þeim beitt á fjölda kvenna á aldrinum 18 til 65 ára hafa tæplega 350 konur verið beittar ofbeldi einu sinni á síðasta ári af völdum núverandi eða fyrrverandi eiginmanns eða sambýlismanns. Enn stærri hópur kvenna, um 750 konur, hafa mátt þola ofbeldi af völdum eiginmanns oftari en einu sinni og bendir það til þess að þær búi við ofbeldi.

- Christensen, Else (1988). Opvækst eller overlevelse: *Psykisk forsvar mod vold og strategier for overlevelse hos 4-6 årige børn i familier med hustrumishandling*. Kaupmannahöfn: Socialstyrelsens Informations- og Konsulentvirksomhed.
- Christensen, Else og Koch-Nielsen, Inger (1992). *Vold ude og hjemme: En undersøgelse af fysisk vold mod kvinder og mænd*. København: Social Forsknings Institutet.
- Dekeseredy, Walter S. og Hinch, Ronald (1991). *Woman abuse: Sociological perspectives*. New York: Thompson Educational Publishers.
- Dobash, R. Emerson og Russell, Dobash (1979). *Violence against wives. A case against patriarchy*. New York: The Free Press.
- Gelles, Richard J. (1972). *The violent home*. Beverly Hills: Sage.
- (1979). *Family violence*. Beverly Hills: Sage.
- Gelles, Richard J. og Srauss, Marray A. (1988). *Intimate violence: The causes and consequences of abuse in the American family*. New York: Simon og Shuster.
- Goode, Erich. (1994). *Deviant Behavior*. 4. útg. New York: Prentice Hall Inc.
- Guðjón Ólafur Jónsson, (1992). *Manndráp: Verknaður, brotamenn og brotáþolar*. Óútgefin B.A. ritgerð: Háskóli Íslands, Lagadeild.
- Helgi Gunnlaugsson (1994). Ofbeldi á Íslandi: Eðli, orsakir og úrbætur. *Barnaheill*, 5, 20-22.
- Hildigunnur Ólafsdóttir, Sigrún Júlíusdóttir og Þorgerður Benediktsdóttir (1982). Ofbeldi í íslenskum fjölskyldum. *Geðvernd*, 17, 7-31.
- Hildigunnur Ólafsdóttir (1989). Nauðgunarmál. Um afbrotið nauðgun, kærða, konur og málsmeðferð. Í *Skýrslu nauðgunarmálarefnar*. Reykjavík: Dómsmálaráðuneytið.
- Isdal, Per (1990). Vold og kjærlihet - menn som mishandler kvinner. Í T. Anstorp og E. Axelsen (ritstj.), *Menn i forandring. En tydeliggjøring av problemer og utviklingsmuligheter*. Tano.
- Jonassen, Wenche (1989). Kvinner hjelper kvinner. *En evaluering av krisesentrene*. (NIBR-rapport). Oslo.
- Justitsministeriet (1992). *Rapport om vold mod kvinder i Danmark*. Kaupmannahöfn: Justitsministeriet.
- Lárus Helgason (1977). Psychiatric services and mental illness in Iceland: Incidence study (1966-1967) with 6-7 years follow-up. *Acta Psychiatrica Scandinavica Supplementum* 268. Copenhagen: Munksgaard.

- Stacey, William A., Lonnie R. Hazlewood og Shupe, Anson (1994). *The violent couple*. Westport: Preager.
- Stark, E., Flitcraft, A. og Frazier, W. (1979). Medicine and patriarchal wisdom: The social construction of a private event. *International Journal of Health Services*, 9, 461-493.
- Stark, E. og Flitcraft, A (1985). Woman-battering, child abuse and social heredity: What is the relationship. Í N. Johnson (ritstj.), *Marital Violence*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Statistics Canada (1993). *Violence Against Women Survey*. Ottawa: Statistics Canada.
- Steinmetz, Susan K. (1977). Wife beating, husband beating a comparison of the use of physical violence between spouses to resolve marital fights. Í M. Roy (ritstj.), *Battered Women*. (útgáfustað vantar): Von Nostrand Reinhold.
- Straus, Murray A., Gelles, R. J. og Steinmetz, S. K. (1980). *Behind closed doors*. Violence in the American family. New York: Anchor Books.
- Straus, Murray A. og Gelles, R. J. (1986). Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed by two national surveys. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 465-479.
- Tómas Helgason og Hildigunnur Ólafsdóttir (1988). Norræn áfengisneyslurannsókn 1979. *Læknablaðið*, 4, 145-153.
- United Nations Office at Vienna, Centre for Social Development and Humanitarian Affairs (1989). *Violence Against Women in the Family (skýrsla)*. New York: United Nations.
- United Nations (1996). *Samningur um afnám allrar mismunar gegn konum*. Reykjavík: Félagsmálaráðuneytið.
- Þorlákur Karlsson og Þórólfur Þórlindsson (1989). Á vit óvissunnar. *Samfélagstíðindi*, 9, 95-112.
- Þorlákur Karlsson og Þórólfur Þórlindsson (1991). Hinn þögli minnihluti. *Samfélagstíðindi*, 11, 68-80.
- Þórólfur Þórlindsson og Jón Gunnar Bernburg (1996). *Ofbeldi meðal unglinga*. Reykjavík: Rannsóknastofnun uppeldis- og menntamála.
- Wade, Carol og Tavris, Carol (1996). *Psychology*. New York: Harper and Row.
- Walker, Leonore (1984). *The battered woman syndrom*. New York: Springer.
- Wilt, Susan og Olson, Sarah (1996). Prevalence of domestic violence in the United States. *Journal of the American Medical Womens Association*, 51, 77-82.